

En rapport från Feministiskt initiativ

Enastående och makalösa mammor

28 maj 2006

Innehåll

Inledning	3
Ekonomi och arbetsmarknad	4
Barnen	7
Mäns våld mot kvinnor och barn	8
Boende	10
Myterna och normerna	11
Bidragsmyten	11
Tvåsamhetsnormen	12
Moderskapsnormen och pappamyten	12
Prislista.....	14
Källor som använts:	15

Inledning

En liter mellanmjölk kostar 10 kr och 90 öre och en liter bensin 18 kronor. En ask Bregott går på 28 kronor och 40 öre och ett halvt kilo oxfile brakar iväg med 228 kronor och 30 öre. Nej, det är inte en beskrivning av prisnivåerna på världens dyraste turistort, utan en omräkning som visar vad mjölk och bensin skulle kosta för ett samboendehushåll med barn för att gräva ett lika stort hål i plånboken som det gör för en ensamstående mamma med barn.

I den här rapporten presenterar vi statistik och forskning om situationen för ensamstående kvinnor med barn och några av de förslag som Feministiskt initiativ har på hur det på politisk väg är möjligt att förändra samhället så att ensamstående mammor får det bättre. Det handlar om ekonomi, men det handlar också om att vi måste få ett samhälle som inte utgår ifrån föreställningar om ”kärnfamiljen” som den enda och bästa familjeformen. Verkligheten ser inte ut så – och Fi tror också att det vore både bättre och roligare om vi erkände att familjer faktiskt kan se ut lite hur som helst. Det är dags att inrätta samhället utifrån hur människor vill leva med varandra istället för att tvinga in familjer i en mall som är både för trång och för fyrkantig. Ensamstående mammor är självklart inte en homogen grupp, utan består av kvinnor med olika möjligheter och villkor. Bland invandrade kvinnor är andelen ensamstående mammor med barn större, och för dessa kvinnor flätas diskriminering på grund av etnisk tillhörighet samman med den diskriminering som alla ensamstående mödrar möter på till exempel arbetsmarknaden. Ensamstående med funktionshindrade barn är ytterligare en grupp som lever under specifika villkor och med specifika problem som ofta osynliggörs. Likaså är ensamstående hbt-mammor en grupp som ofta glöms bort. Trots skillnader inom gruppen ensamstående kvinnor med barn, talar statistiken sitt tydliga språk om hur denna grupps ekonomiska och sociala villkor systematiskt är sämre än de som gäller för andra hushållsgrupper.

Priserna som redovisas ovan, och i prislistan längst bak, är ett av alla de uttryck för att vårt samhälle är ordnat efter en kärnfamiljsnorm. I allt från hur vi bygger bostäder till hur vi umgås med grannar speglas tanken om att kärnfamiljen är den mest normala och bästa formen att leva i. Det är dags att utmana de här tankarna. Idag utgör kärnfamiljen, den som består av en man, en kvinna och ett eller flera barn endast ca en femtedel av alla hushåll i Sverige. (SCB, HEK) Den familj som vi utgår ifrån i politiska beslut och i samhällsplaneringen är blivit betydligt mer mångskiftande och det är dags att vi börjar inse det. I den här rapporten tar vi upp situationen för ensamstående mammor – kvinnor som lever ensamma med barn. Ensamstående mammor är en ekonomiskt hårt utsatt grupp.

Ensamstående mammor utgör drygt 80 procent av de ensamstående föräldrarna. De står för 256 295 hushåll i Sverige och de hade 2004 ansvar för 416 555 hemmaboende barn. Ungefär vart femte hushåll med barn är ett ensamstående mamma-hushåll 2004. (SCB 2004 Barn och deras föräldrar)

Att ensamma mammor har ”halkat efter” i fråga om disponibel inkomst är en sanning som sagts många gånger de senaste tio åren, men ytterst lite har gjorts för att ändra på villkoren för ensamstående mödrar. Den första februari i år höjdes underhållsstödet med 100 kronor, från 1173 till 1273. Detta är den första höjningen av underhållsstödet på tolv (12) år.

Höjningen är en klen kompensation med tanke på att den ekonomiska utvecklingen för sammanboende med barn har varit nästan dubbelt så hög som för ensamstående kvinnor med

barn (SCB, HEK). Ensamstående mammors situation på arbetsmarknaden har också försämrats sedan början av 1990-talet. Arbetslöshetstalen har ökat för ensamstående kvinnor med barn, liksom andelen deltidsanställningar (Gähler 2002).

Ensamstående mammors illavarslande ekonomiska situation speglar sig också i hälsostatistiken. Hela 71,9 procent av de ensamstående mödrarna uppger att de oroar sig för familjens ekonomi. Detta ska jämföras med 32,5 procent för sammanboende. (SCB, ULF)

Ensamstående kvinnor med barn mår helt enkelt sämre än andra grupper. Nära 40 procent uppger att de har problem med sömnen och drygt 10 procent av de ensamstående mammorna uppger att de har ”svåra besvär med ångslan, oro eller ångest” vilket ska jämföras med 3,5 procent i hela befolkningen. (SCB, ULF)

Ensamstående mammor uppger oftare att de har dåligt hälsotillstånd. 9,2 procent av de ensamstående mödrarna uppger detta mot 4,7 av de sammanboende kvinnorna och 4,5 av de sammanboende männen. (SCB, ULF) Värk i rygg, nacke och axlar dras 27,7 procent av de ensamstående mödrarna med mot 18,3 av sammanboende kvinnor.

Ensamstående mammors villkor drabbar självklart även barnen. Rädda barnen konstaterar att andelen ekonomiskt utsatta barn är mer än 3 gånger större bland barn till ensamstående föräldrar än för barn till sammanboende föräldrar. (Salonen 2006)

Trots statistiken så kämpar ensamma mammor på. De fixar och trixar för att få både tid och ekonomi att gå ihop och arbetar dag och natt, betalt och obetalt, visar undersökningar. (Yazdanpanah 2006, Gardberg Morner 2003)

Den rapport som Folkhälsoinstitutet gjorde 1994 slog också hål på myterna om att barn till ensamma mammor i högre utsträckning blir värstingar eller råkar illa ut. Tvärt om – visade statistiken att ensamma mammors barn klara sig bättre i skolan än barn till sammanboende.

Ekonomi och arbetsmarknad

Ensamstående kvinnor med barn har en mycket utsatt ekonomisk situation idag. Drygt hälften av dem som bodde i ensamstående-med-barn-hushållen uppgav i en undersökning 2003 att de haft svårt att få pengarna att räcka till löpande utgifter varje eller nästan varje månad den senaste 12-månadersperioden. Fyrtio procent av dessa hushåll har också varit tvungna att låna pengar för att betala löpande utgifter. Detta är enligt Anna Marnell och Katarina Hanssons artikel i tidskriften Valfärd mycket ovanligt i andra typer av hushåll. De konstaterar också att ensamstående med barn sällan har möjlighet att spara pengar. (Marnell och Hansson 2004)

Ensamstående mammor har ”halkat efter” brukar det heta i den offentliga debatten. Detta är en mycket blygsam beskrivning av ensamma mammors ekonomiska situation. En undersökning visar att ensamståendes situation förvärrats i förhållande till sammanboendes under 1990-talet. Mellan 1990/91 och 1998/99 ökade den justerade disponibla medianinkomsten för andra grupper från 130 000 kr till 135 000 kr. För ensamstående med barn minskade den istället under samma period från 101 000 till 96 000. Dessa förhållanden gäller även om man tar hänsyn till fäderns bidrag och den tid barn bor hos sina fäder. (Gähler 2002) Efter 1999 har alla hushåll fått det bättre, även ensamstående. Däremot är förbättringen betydligt sämre för ensamstående mammor än för andra grupper. Från 1995 till 2004 har sammanboende med barn ökat sina disponibla hushållsinkomster med 27 procent. För

ensamstående mammor har ökningen varit 15,3 procent under samma tidsperiod. För ensamstående män med barn har ökningen varit 25 procent. (SCB 2004, Hushållens ekonomi)

Oavsett vilket mått man använder för att mäta ekonomiska skillnader så hamnar ensamstående kvinnor med barn i en betydligt sämre position än samboende med barn. Michael Gähler visar i sin studie att hälften av alla ensamstående saknar "kontantmarginal" – alltså möjligheten att på en vecka få fram en viss summa pengar till en oförutsedd utgift. För övriga är denna siffra 15 procent. (Gähler 2002)

Vad beror det då på att ensamstående kvinnor har så dålig ekonomi? Det finns åtminstone tre olika förklaringsgrunder (se Gähler 2002, Salonen 2006):

- **Låga kvinnolöner**

I kvinnors lönekuvert landar i genomsnitt endast 83 procent av mäns löner. Lönerna för ensamstående mammor har följt lönerna för kvinnor i allmänhet. Däremot är ensamstående mer drabbade av arbetslöshet.

- **Heltids/Deltidsarbetslöshet**

Arbetslösheten under 1990-talet drabbade ensamstående mödrar värre än andra grupper. Vilket ledde till att många ensamstående blev arbetslösa. En annan förändring är att veckoarbetstiden för ensamstående mammor står still, medan veckoarbetstiden för samboende kvinnor ökar. Den ökade heltids- och deltidsarbetslösheten bland ensamstående med barn beror dock inte på att de inte vill jobba. Ensamstående mödrar vill jobba och de vill jobba heltid, slår Michael Gähler fast i sin studie: "Ingen av de ensamstående mödrarna i studien menar att det lönar sig dåligt att förvärvsarbeta." Det tycks däremot vara svårare för ensamstående mödrar än för andra kvinnor att få jobb och då särskilt heltidsanställningar. Trenden under 90-talet visar att medan andra grupper kvinnor i högre grad arbetar längre dagar, arbetar ensamstående mödrar lika långa dagar som i början av 90-talet. Man kan spekulera i om det är så att arbetsgivarna som är tveksamma till att anställa ensamstående då de har högre frånvarotal än andra grupper, menar sociologen Michael Gähler. Ensamstående med barn är oftare hemma för vård av sjukt barn och är också mer sjukskrivna själva (Gähler 2002)

Ensamstående mödrar tycks alltså vara särskilt diskriminerade på arbetsmarknaden till följd av sitt brott mot tvåsamheten.

- **Ensam huvudansvar för att försörja barnen**

Barn mellan 10 och 18 år som huvudsakligen lever med sin mamma spenderar, enligt en undersökning från 2001, bara 13 procent av tiden med sin pappa, vilket ungefär motsvarar varannan helg. (Jonsson m.fl. 2001) Barn som bor växelvis hos mamman och pappan ökar, men fortfarande utgör denna grupp endast 20 procent av barn som inte bor i samboendefamiljer. De allra flesta (ca 70 procent) av de barn som inte bor i samboendefamiljer bor än idag "mest hos mamma". (SCB, ULF)

I en studie av Helena Willén uppger så många som en tredjedel av separerade föräldrar att de har konflikter kring ekonomi och barn. En förvånande uppgift är att många av dem som inte är boendeföräldrar (läs: män) menar att barnbidraget ska räcka till alla utgifter för barnet. (DN 051026) En sådan tanke förefaller mycket orimlig. Föreningssparbankens ekonomer har gjort en grov och blygsam beräkning av kostnaderna för ett barn. En ekonomiskt återhållen beräkning av vad en femåring kostar, kan enligt dem se ut så här:

Det allra nödvändigaste i form av mat, kläder, hygien: 1 900 kr
Barnomsorg: ca 1000 kr (beroende på vilken ordning i barnaskaran)
Utrustning (leksaker, möbler, fritidsaktiviteter): 600 kr
Övriga kostnader i form av t.ex. större bostad och bil: 1500 kr
Totalt: 5 000 kr

Om man minskar totalsumman med barnbidraget kvarstår en kostnad om ungefär 4000 kronor. Ett barn kostar alltså betydligt mer än barnbidraget per månad.

Tanken att barnet bara får kosta det man får i barnbidrag strider också mot Föräldrabalkens bestämmelser. Alla föräldrar har i enlighet med kap. 7 Föräldrabalken underhållsskyldighet gentemot sina barn. Av lagtexten framgår att:

”1§ Föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga.” och att ”I kostnaderna för barnets underhåll skall föräldrarna sinsemellan ta del var och en efter sin förmåga.”

En förälder ska betala underhållsbidrag till barnet om barnet varaktigt bor med den andra föräldern. (7 kap 2§ Föräldrabalken). Detta innebär att barnens standard ska vara rimligt i förhållande till båda föräldrarnas ekonomi oavsett om dessa bor ihop eller inte. Det innebär också att föräldrarna ska bidra efter förmåga – oavsett om de bor ihop eller inte. Idag lever många ensamstående i föreställningen att underhållsstödet ska vara lika stort som det garanterade belopp om 1 273 kronor/månad som är den nivå som försäkringskassan går in och betalar om den underhållsskyldige föräldern inte själv har betalningsförmåga. Detta stämmer inte. Det är alltså inte heller så att föräldrarna alltid ska betala lika mycket.

Detta vill feministiskt initiativ göra för att åtgärda den ekonomiska situationen.

Låga kvinnolöner, tidsbrist och hel- och deltidsarbetslöshet

- Principen om ”Lika lön för likvärdigt arbete” ska gälla. För detta krävs en nationell arbetsvärdering som förmår jämföra arbetsuppgifter över gränserna för olika sektorer och över den stora könsbarriären på arbetsmarknaden. Arbetsvärderingen syftar till att höja lönerna inom kvinnodominerade sektorer. För att starta processen krävs en ”lönekorrigerings” med utgångspunkt från en nationell arbetsvärdering.
- 6 timmars arbetsdag för alla med bibehållen lön.
- Fasta anställningar (=tillsvidareanställningar), baserade på heltid, skall vara regel inom hela arbetsmarknaden.
- Deltidsanställda som blir heltidsarbetslösa ska få arbetslöshetsersättning som grundar sig på heltidsanställning.
- Arbetsmarknadsverket ska i sitt arbete med arbetslöshetsfrågor, problematisera konsekvenserna av kvinnors underordning och arbetsmarknadsstatistiken ska ersättas av beräkningsgrunder som synliggör kvinnors villkor och som inkluderar deltidsarbetslöshet.

Ensamstående mammors stora försörjningsbörda:

- Ensamstående föräldrars situation måste förbättras! Höj lägstanivån för underhållsstödet rejält. Feministiskt initiativ anser att det är rimligt att det höjs till en summa av 2 000 kronor per månad, med en årlig uppräknings som följer samhällets generella löneökning. Denna summa är framtagen utifrån beräkningen som

redovisades ovan. De 4000 kronor per månad som kvarstår efter barnbidraget är delat på två föräldrar. En sådan höjning skulle kosta ca 1,3 miljarder kronor.

- Vid en separation måste föräldrar få information om de regler som gäller för rätten och skyldigheten till underhållsstöd och hur underhållsstödet ska beräknas.
- Försörjningsstödet (socialbidrag) måste ses över ur ett genusperspektiv. Större hänsyn måste också tas till barnens situation.
- Barnbidraget ska vara generellt och det betyder att en höjning av barnbidraget aldrig får innebära att den ekonomiska ersättningen till föräldrar med försörjningsstöd minskar i motsvarande mån – alla barn måste få del av en barnbidragshöjning!

Barnen

Ensamstående, liksom andra familjekonstellationer med dålig ekonomi, strävar efter att barnen inte ska behöva avstå från sådant som kompisar får. Istället är det de vuxna som drar ner på konsumtionen när det kniper. (Marnell och Hansson 2004) Undersökningar visar att det som ensamstående drar ner på i första hand är kläder och semesterresor samt fritidsaktiviteter. (Marnell och Hansson 2004). Restaurangbesök och resor (läs: bil) är poster där ensamstående mammor lägger betydligt mindre pengar än samboende med barn. (SCB i korta drag, hushållens utgifter 2003)

Folkhälsoinstitutets rapport ”Ensamma mammor” från 1994 visar att barn till ensamstående föräldrar inte blir kriminella och missbrukare i högre utsträckning än andra barn och att det går lite bättre i skolan för barn till ensamstående mödrar. (Socialstyrelsen 1994) En studie av barn som varit med om skilsmässa visar också att det inte finns några belägg för att dessa barn skulle må sämre i vuxen ålder. Däremot tyder denna studie på att barn som växer upp i kärnfamiljer med svåra konflikter mår sämre när de blir vuxna. (Gähler 1998, s. 154 ff) Samma studie visar att barn som varit med i skilsmässa uppvisar lite sämre skolprestationer än andra barn vid 16 års ålder. Samtidigt visar studien att barn i ombildade familjer presterar sämre än barn i ensam-förälder-familjer. (Gähler 1998, 192 ff)

Vid en rundringning som Fi gjort till frivilliga hjälp-organisationer som exempelvis Stadsmissionen, Majblomman och Frälsningsarmén, uppger dessa att ungefär 80 procent av dem som söker bidrag är ensamstående mammor. Bidragen kan gå till sådant som en vinteroverall, glasögon eller tandläkarbesök för mamman.

Barnens fortsatta relation med båda sina föräldrar är idag en målsättning i lagstiftningen och från myndighetshåll. Av alla barn till föräldrar som inte lever ihop är det 36 procent av barnen som har kontakt med sin pappa mer sällan än varannan vecka och 13 procent har inte alls kontakt med sin pappa (SCB 2005, Barn och deras föräldrar/Barnens familjer). Flera forskare har också påpekat att umgängesrätten i praktiken är en föräldrarätt. Föräldrar kan kräva umgänge med barn, men det finns inte någon möjlighet för barn att kräva umgänge med en motsträvig förälder. (Nordborg 1997, Eriksson 2003) Tanken om barns bästa tillåts inte gå så långt att den kringskär mäns frihet att välja till eller bort barn.

Barn till hbt-personer utsätts ofta för kränkningar och våld, av den orsaken att de är barn till hbt-personer. Dessa barn omfattas dock inte av det skydd som diskrimineringslagstiftningen ger. Detta gäller även om deras mamma är ensamstående och innebär att dessa barn till ensamstående hbt-mammor är särskilt utsatta.

Ensamstående föräldrar är också i stort behov av en fungerande barnomsorg, skola och skolbarnsomsorg. Som ensamstående blir det ännu svårare att låta barnen vara lediga från förskola och fritids på alla lov. Detta är komplicerat för alla föräldrar med fem veckors semester, då skolloven ofta kommer upp i summor som 13-14 arbetsveckor per år. För ensamstående finns heller inte möjligheten att ta överlappande semester, av det enkla skälet att det inte finns en medförälder att överlappa med. Flexibla öppettider är också viktigare för ensamstående som inte kan fixa med hämtningar och lämningar genom att den ena föräldern går tidigt och kommer hem tidigt och den andra går sent och kommer hem sent.

På många skolor har man tolkat skollagens skrivning om att fritidsverksamheten kan bedrivas i lösare former för barn mellan 10-12 år på ett sätt som innebär att det inte finns någon fritidsverksamhet, utan att man istället har en "fritidsklubb", "mellanstadieverksamhet" eller dylikt. För dessa verksamheter gäller inte maxtaxe-bestämmelserna utan man tar istället ut en avgift, antingen per dag, eller per termin. För många ensamstående som haft låga avgifter för fritids innebär detta ofta att det som för andra familjer blir en avgiftssänkning, istället blir en höjning av barnomsorgsavgiften när barnen börjar skolår fyra. För den ensamstående som dessutom inte tycker att barnet kan klara sig själv på studiedagar, klämdagar och lov tillkommer dessutom ofta en avgift per dag för att barnet ska få mat och tillsyn.

Detta vill Feministiskt initiativ göra för att förbättra barns situation:

- Rättshjälp till barn vid separation måste återinföras. Barns rätt och barns perspektiv måste få komma fram i frågor om vårdnad och boende efter en separation.
- Rusta upp förskola och fritidsverksamhet! Högre personaltäthet och mindre barngrupper i förskola och fritidsverksamhet. Som riktmärke föreslås en gruppstorlek på högst 15 barn i förskola. Målet bör vara en genomsnittlig personaltäthet på högst 4,5 barn per heltidsanställd- då ges möjlighet till mindre grupper för de yngsta barnen och barn i behov av särskilt stöd.
- Förskola och fritids ska vara avgiftsfria. Barnomsorgsgarantin och avgiftsfrihet ska gälla till och med 12 års ålder.
- Barn till personer som omfattas av hetslagstiftningen ska omfattas av detta skydd, även om de själva inte tillhör någon av dessa grupper. Dessa barn måste även omfattas av lagstiftning om förbud mot diskriminering.

Mäns våld mot kvinnor och barn

Ensamstående kvinnor är inte befriade från mäns våld. I omfångsundersökningen "Slagen dam" är frånskilda kvinnor de mest våldsutsatta. Kategorin "ensamstående kvinnor med barn" är utsatta för mäns våld mot kvinnor i ungefär samma utsträckning som andra grupper, dvs. runt 46 procent har någon gång varit utsatt för fysiskt våld, sexuellt våld eller hot om våld av en man (Lundgren 2001, appendix, tabell 1). I SCB:s statistik framgår dock att ensamstående kvinnor med barn är mer våldsutsatta än samboende kvinnor och män. Detta gäller såväl kategorierna "gatuvåld" som "bostadsvåld". Här framgår att ensamstående är nio gånger så utsatta för våld i hemmet som samboende kvinnor. (SCB, ULF) Också vad gäller våld med kroppsskada är siffrorna högre för ensamstående kvinnor (4,9 procent) jämfört med samboende kvinnor med barn (1,8 procent) och män (1,7 procent).

Ensamstående kvinnor utsätts i hög grad för våld från sin tidigare partner. (Lundgren 2001) Ett dilemma för kvinnor som har barn med en våldsam man är att delad vårdnad om barnen numera är den vanligaste formen för vårdnad även efter en separation. Det är också så att om en förälder uppfattas försvåra umgänget med den andra föräldern så kan det leda till att man

fråntas vårdnaden. Detta innebär att många kvinnor som oroar sig för att männen ska vara våldsamma mot barnen, ändå måste se till att barnen får träffa pappan. Detta betyder också, som Maria Eriksson skriver i sin avhandling att dessa mödrar i en bemärkelse fortsätter att leva i det våld de (försökt) lämna. (Eriksson 2003) Mörkertalen för anmälan av mäns våld mot kvinnor och barn är stort, och även då anmälan gjorts är fällande domar sällsynta. Detta innebär att många ensamstående kvinnor och barn fortsätter att leva under terror och hot.

Maria Eriksson visar också hur våldsamma fäder i stor utsträckning är icke-existerande figurer i den svenska politiska diskussionen. Våldsutövning kopplas inte samman med positionen far. Hur vi ser på mäns våld mot kvinnor och barn å ena sidan och hur vi ser på män som fäder/faderskap å den andra, kan därmed sägas vara ett exempel på en lyckad ”decoupling” (isärhållande av två fenomen). (Eriksson 2003) Och eftersom vi inte talar om att män som slår också kan vara pappor, så betar vi oss ofta som att pappor som slår inte finns.

Detta, visar Maria Eriksson i sin avhandling, blir tydligt i bemötandet av kvinnor och barn som utsatts för våld inom socialtjänsten präglas också av föreställningar om att pappor är goda och av den åtskillnad mellan ”pappor” å ena sidan och ”våldsamma män” som präglar den svenska diskussionen om föräldrar. Detta leder till att man ifrågasätter kvinnors berättelser om våld i socialtjänsten, men också till att man ser dessa fall som avvikande och speciella. (Eriksson 2003)

Detta vill Feministiskt initiativ göra för att förbättra för kvinnor och barn som är utsatta för mäns våld:

- Vårdnadslagen måste ändras så att den utgår ifrån barnets rätt till omsorg snarare än från de biologiska föräldrarnas rätt till ”sina” barn. Under utredningstiden för anmälda vålds- eller sexualbrott mot barn, ska den misstänkte inte ha någon umgängesrätt med barnet. Socialtjänsten ska tillse att barnets rätt till skydd går före den misstänktes föräldrarätt. Vid fällande dom ska förövarens gemensamma vårdnad upphöra, så också umgängesrätten. Vill barnet ändå ha umgänge med föräldern ska sociala myndigheter ovillkorligen tillsätta en så kallad kontaktperson för att säkra barnets trygghet och liv.
- Barns rättssäkerhet måste stärkas i fall där barn bevitnar mäns våld mot kvinnor eller våld i nära relationer. Barnen ska i dessa fall få brottsofferstatus och om mannen/den våldsamma partnern är vårdnadshavare för barnet, ska statusen som vårdnadshavare omprövas.
- Det ska inrättas minst en BUP-mottagning med särskild inriktning på barn som bevitnat eller utsatts för våld i familjen i varje län med särskild kompetens på detta område.
- Barn som utsätts för sexuella övergrepp, bevitnar eller utsätts för våld ska inte tvingas i besöka flera olika myndigheter och mottagningar för att få hjälp och rättvisa. I varje län bör en särskild enhet inrättas, ett s k Barnens hus, där barn kan träffa socialarbetare, polis, sjukvårdspersonal, på ett och samma ställe.
- Skyddet för kvinnor som utsätts för hot om våld skall stärkas, genom att efterlevnaden av besöksförbud skärps. För personer som dömts till besöksförbud för våld mot partner ska fotboja utfärdas och den drabbade får frivilligt använda ett armband med ett larm som utlöses av fotbojan. Larmet utlöses också hos polisen som ska åtgärda det faktum att personen bryter mot besöksförbudet. Detta måste dock kompletteras med larpaket som varje kvinna som så önskar kan få i en situation när hon känner befogad rädsla för att utsättas för våld eller hot om våld.

- Socialtjänstlagen måste skärpas så att utsatta kvinnor och barn – oberoende av bostadsort – ska ha tillgång till hjälp, stöd, respektfullt bemötande och skyddat boende i sitt närområde. Socialtjänstlagen måste därför innehålla en tvingande paragraf där alla kommuner ges i uppdrag att själva, eller i samarbete med andra näraliggande kommuner, se till att det finns en kvinnojour (ideell eller kommunal) som kan bistå utsatta kvinnor och barn. I de fall där hjälpsökande talar annat språk än svenska skall hon ha rätt till tolkhjälp. All jourverksamhet skall bygga på ett antirasistiskt perspektiv. Kommuner som inte sköter sig ska åläggas sanktioner. I samband med lagändringen måste staten skjuta till pengar till kommunerna för detta ändamål. Det är orimligt att jourverksamheten ska skötas av oavlönad personal.
- Tjänster som innefattar ett specifikt ansvar för frågor om mäns våld mot kvinnor och barn och våld i nära relationer vid alla berörda myndigheter ställs krav på kunskaper om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer och de olika uttryck detta våld kan ta sig beroende på kvinnors olika positioner. Innehavare av sådana tjänster skall få fortlöpande utbildning.
- Män/partners som utövar våld har rätt till hjälp, och att hjälpen måste innefatta ett hbt, antirasistiskt- och könsmaktsperspektiv.

Boende

Cirka 20 procent av ensamstående med barn uppger i en undersökning att de tvingats flytta på grund av ekonomiska skäl. (Hansson och Marnell 2004) Boendeutgiften i procent av den disponibla inkomst (ev. bostadsbidrag inräknat i disponibel inkomst) är för ensamstående mammor 31,3 procent, det är mer än 10 procent högre än för samboende med barn som lägger 21,1 procent av sin disponibla inkomst på boende. (SCB, Statistiska meddelanden Boende och boendeutgifter 2004) Men det leder också till att 42,2 procent av ensamstående kvinnor med barn är trångbodda, jämfört med 16,8 procent för samboende med barn. (SCB, ULF, trångbodda enligt norm 3)

Ensamstående mödrar bor i hög utsträckning i hyresrätt i flerfamiljshus. 57,7 procent av de ensamstående mödrarna bor så. Det kan jämföras med 17 procent av sammanboende med barn. Omvänt äger endast 12,3 procent av ensamstående mammor ett småhus jämfört med 65,8 procent av de sammanboende. Av de ensamstående fäderna bor 34,7 procent i ett småhus som de själva äger. (SCB, ULF)

De höga bostadskostnaderna för ensamstående kvinnor med barn gör att de har betydligt mindre pengar kvar när boendekostnaderna är betalda även när bostadsbidraget är inräknat som ett inkomststöd.

Bostadsbidragets utformning är sådant att man måste uppge sin inkomst för ett helt år i förväg. Har man uppgett för låg inkomst så blir man återbetalningsskyldig, däremot får man inte mer bidrag om man till exempel börjar studera utan att ha uppgivit det i förväg.

Detta vill Feministiskt initiativ göra för att ensamstående ska få en rimligare boendesituation:

- Varje vuxen individ har rätt till en egen bostad till rimlig kostnad! Om detta inte kan lösas på annat sätt så måste bostadsbidragssystemet för ensamstående ses över i syfte att utjämna boendekostnader mellan ensamstående och samboende föräldrar.

- Kommunala bostadsförmedlingar måste återinföras i alla kommuner och att alla personer i kön ska kunna meritera till alla lediga lägenheter som annonseras. Krav på viss inkomst eller annat ska ej kunna diskvalificera någon från att få en lägenhet.
- Allmännyttans kostnadsnivåer och bostadsprogram skall baseras med utgångspunkt i kvinnors ekonomi, även ensamstående kvinnor med barn måste ha råd att bo!
- Fi ska verka för att en flexibel behovsgenererad lägenhetssammansättning utvecklas där lägenheter och rum kan länkas samman på olika sätt. Det kan till exempel handla om att lägenheter byggs så gemensam vårdnad av barn vid skilsmässa underlättas, eller att alternativa familjebildningar innehållande en eller flera familjer får lämpliga lägenheter.

Myterna och normerna

Ensamma mammor bryter mot ett flertal normer för hur en familj ska se ut och hur en mamma ska vara. Runt de ensamma mammorna har också en rad myter bildats. Dessa myter och föreställningar som många bär på tar sig uttryck som ofta blir kränkande och utpekande. Några av dessa myter och normer beskrivs i detta avsnitt.

Bidragsmyten

En av de mest ihärdiga myterna kring ensamstående mammor är att de får så himla mycket bidrag. Vid en granskning av vilka bidrag ensamstående mammor egentligen får utöver barnbidraget (som ju utgår till alla barn) kvarstår egentligen bara bostadsbidrag.

Underhållsstödet (kallades tidigare bidragsförskott) på 1 273 kronor per barn och månad kan inte betraktas som ett bidrag i vanlig mening då det bara betalas ut i de fall då den underhållsskyldige föräldern (läs: pappan) inte själv kan betala. Feministiskt initiativ menar att detta bidrag egentligen bör betraktas som ett bidrag till den underhållsskyldige föräldern, och inte till den mottagande föräldern.

Bostadsbidraget är ett inkomstprövat bidrag. En ensamstående mamma med två barn som har en årsinkomst på 200 000 kronor och en boendekostnad på 5900 kronor/månad kan få 1800 kronor i bostadsbidrag. (www.forsakringskassan.se)

Ensamma mammor vill klara sig själva, det visar all tillgänglig forskning. Michael Gählers forskning visar att ensamma mammor INTE vill jobba deltid och inte heller tycker/tror de att det inte lönar sig att arbeta heltid för att de i så fall skulle bli av med eventuellt bostadsbidrag. Tvärt om vill ensamma mammor helst jobba heltid för att kunna försörja sig själva. (Gähler 2002) Olika undersökningar visar också att ensamma mammor ofta tar flera olika arbeten för att få ekonomin att gå ihop. Ofta tar de tillfälliga jobb för att dryga ut inkomsterna och de utför kanske också tjänster åt släktingar som kan inbringa lite pengar. (Yazdananapah 2006; Gardberg Morner 2003)

År 2000 hade 32 procent av de ensamstående mammorna fått socialbidrag vid något tillfälle (SCB, På tal om kvinnor och män). Folkhälsoinstitutets rapport (1994) visar dock att ensamma mammor som har socialbidrag endast har det under korta perioder.

Feministiskt initiativ frågar sig varför den nedsättande etiketten ”bidragstagare” fäster på de ensamma mammorna och varför ingen nedsättande etikett fäster på papporna som smiter från sitt ekonomiska ansvar eller på staten som struntar i att de ensamma mammorna fortsätter halka efter ekonomiskt, något som även drabbar barn?

Tvåsamhetsnormen

Tvåsamhetsnormen tar sig många uttryck. I allt från bostadsbyggande till matförpackningar och rätt till insemination manifesteras normen om att det normala är att vara två föräldrar. Även i kampen för lika rättigheter för hbt-personer verkar denna tvåsamhetsnorm. De rättigheter som hbt-personer kämpar för att omfattas av är ofta rättigheter som baseras på en tvåsamhetsnorm. Ensamstående lesbiska mammor drabbas minst lika hårt av att bryta mot tvåsamhetsnormen som heterosexuella ensamstående mammor med barn. Till detta kommer att hbt-mammor och deras barn ofta möter diskriminering och ”mobbing” på grund av sexuell läggning. Detta gäller även barn till hbt-personer.

Att ensamstående inte har rätt till insemination för att bli gravida är ett uttryck för tvåsamhetsnormen. Bara par (oavsett sexuell läggning) får bli föräldrar med hjälp av assistans. Något som Feministiskt initiativ motsätter sig. Därför verkar Fi för att ensamstående kvinnor ska få laglig rätt till assisterad befruktning.

De ensamstående mödrarna straffas också på arbetsmarknaden för att de har ensamt ansvar för barn, de straffas på bostadsmarknaden som är normerad efter tvåsamhet både vad gäller priser och utformning och de straffas genom att det blir svårare att leva upp till normer om att barnen ska vara korta dagar på förskola och fritids och vara lediga alla lov.

Feministiskt initiativ frågar sig om det inte är så att vi skapat ett samhälle där vi utgår från en tvåsamhet och där priser, arbetsmarknad, bostäder – ja allt är ordnat utifrån denna norm om tvåsamhet. Det är i mötet med ett samhälle ordnat efter denna norm som ensamma mammors ekonomi inte räcker till.

Moderskapsnormen och pappamytten

Moderskap och faderskap uppfattas i allmänhet lite olika. Normen för hur en god mor ska vara är omfattande och skapar mycket skuld känslor i många mammors vardag (Hayes 1996). I normen för hur en mamma ska vara ingår att hon ska vara maka till en man, helst barnets far. Detta är lite svårt att nå upp till för ensamstående mammor.

Men också andra delar av moderskapsnormen blir än mer ouppnåeliga för ensamstående. Forskning visar att mammor utför och förväntas utföra mycket av den praktiska omsorgen om barn. Förväntningarna visar sig till exempel i hur omgivningen tar för givet att mammorna vet och har koll, men också att omgivningen tycker att en pappa som fixar är en särskilt bra pappa. Ylva-Elwin Novak har i sin forskning visat på hur detta kan se ut. Hon har också visat att mammor ständigt verkar leva med skuld känslor över att göra fel eller att inte göra/vara tillräckligt bra mammor. (Elvin-Nowak 1999, 2001) Detta bekräftas också av siffror i Kvinnomaktutredningen. Kvinnor spenderar betydligt mer tid med sina barn än män, trots det tycker männen att de är ganska bra pappor, medan kvinnorna känner att de inte räcker till (SOU 1998:6). Mödrar i allmänhet lever i en värld där vi fått lära oss att kvinnor som lever med barn ständigt riskerar att göra fel. En mamma ska vara närvarande och tillgänglig för sina barn, samtidigt får hon inte vara för mycket närvarande. Föreställningarna om att mödrar kan ”kväva” barnen genom för mycket närhet, ömhet och kärlek och svårigheter att ”släppa” barnen är legio. Samtidigt är mammor som jobbar för mycket och låter barnen vara på dagis för länge, inte heller bra. Inom psykologin har mödrar i allmänhet fått stå syndabock för barns problem – vad gäller allt från allergier till anorexi, som Ylva Elvin-Nowak skriver (Elvin-Nowak 1999).

I sin avhandling beskriver Maria Eriksson hur kvinnors roll som den som den som har både det praktiska och sociala huvudansvaret för barnen uppfattas som något positivt av omgivningen. Rent av något som de förväntas ta. När skilsmässan är ett faktum och det visar sig att mammorna har en mer nära relation till barnen uppfattas detta dock som en orättvis fördel för mammorna. (Eriksson 2003 s. 70). Att deras praktiska omsorg om barnen resulterat i en nära relation, betraktas som orättvist. Men det uppfattas inte som orättvist att de faktiskt gjort det mesta med barnen när föräldrarna var gifta. Till detta hör också en bild där mammor hindrar män från att träffa sina barn efter en separation. Detta handlar om uppfattningen att alla pappor alltid har rättigheter i relation till sina barn, medan mammor i första hand har ett ansvar i relation till barnen (Bekkengen 1999). Efter en skilsmässa innebär detta ofta även att mamman för att vara en bra mamma ska ta ansvar för att barnet har en relation till pappan. Forskning visar också att i mammor uppfattar barnens kontakt med sin far som viktig, och uppmuntrar den relationen. (SOU 1998:6, DN 20051026)

Detta hänger också samman med att det finns en allmän föreställning i samhället som handlar om att ”barn behöver en far” och att ett barn som växer upp utan en far saknar gränser och hamnar i riskzonen för kriminalitet och drogmissbruk. (Holm 1993) För ensamstående mammor blir detta ett särskilt problem, eftersom de inte bara ska räcka till som mammor, utan också ta ansvar för att barnens relation till pappan finns och dessutom göra det som igen tror att mammor kan göra – nämligen ersätta pappan och de uppgifter som uppfattas som hans: att sätta gränser.

Men forskningen visar att ensamma mammor räcker till. Barn till ensamstående klarar sig lika bra i livet som andra barn. (Gähler 1998, Folkhälsoinstitutet 1994)

Mammor som kärleksfulla, och kanske till och med för kärleksfulla för barnens bästa och pappor som gränsdragande och regelskapande, så ser föreställningarna om mödrar och fäder fortfarande ut. I fråga om föräldraskap tycks tanken om kvinnors och mäns komplementaritet vara grundmurad. Kanske är det dags att vi börjar fundera på hur det egentligen ser ut!

Feministiskt initiativ frågar sig om det inte är dags att vi börjar fundera på om inte föreställningarna om moderskap och faderskap borde börja luckras upp och vi i stället började ställa oss frågor om föräldraansvar och dess konsekvenser. Mäns föräldraskap tycks innebära en mängd rättigheter men få skyldigheter. Kvinnors däremot mycket ansvar, men lite makt och rätt. Det börjar bli dags att tänka om - eller hur?

Prislista

Produkt	En ensamstående mamma betalar idag....	Om en samboende mamma eller pappa skulle betala ett pris som motsvarade samma andel av deras justerade disponibla inkomst skulle det kosta...
500 gram Bregott	18 kr	28,40 kr
1 liter mellanmjölk	6,90 kr	10,90 kr
2 kilo potatis (påse)	19,90 kr	31,40 kr
500 g oxfilé	144,50 kr	228,30 kr
1 påse chips, Estrella	19 kr	30 kr
8-pack toalettpapper, natur	28,90 kr	45,70 kr
Falukorv 400 g	18,90 kr	29,90 kr
500 gram hushållsost	33,95 kr	53,60 kr
Polarkaka	13,90 kr	22 kr
1 kilo äpplen	16,90 kr	26,70 kr
1 liter bensin	11,40 kr	18 kr

Källa: SCB, Hushållens ekonomi, Tabell: Vuxna 18- år justerad disponibel inkomst per konsumtionsenhet fördelad efter hushållstyp, kön och boendeform 2004. Tusentals kronor

Så här har vi räknat. Disponibel inkomst är hushållets inkomster efter skatt och bidrag. Justerad disponibel inkomst tar också hänsyn till hur många i hushållet som ska leva på pengarna (konsumtionsvikt). En vuxen motsvarar siffran 1 nästa vuxen i hushållet får kvoten 0,51, första barnet 0,52 andra barnet. (SCB, Hushållens ekonomi, fakta om statistiken 2004)

För att få fram priserna ovan har vi tagit den justerade disponibla inkomsten för sammanboende med barn (104 000 kr) och dividerat den med den justerade disponibla inkomsten för ensamstående kvinnor med barn (66 000 kr). Då har vi fått en kvot (avrundad till 1,58) som vi multiplicerat med dagspriset på en ICA maxi-butik i Stockholmsområdet.

Källor som använts:

- Bekkengen, Lisbeth, 1999: "Män som 'pappor' och kvinnor som 'föräldrar'" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* no.1/99.
- Dagens Nyheter, 20051026. "Vart tredje skilsmässobarn lever i konfliktfylld vardag" (författare Anna Bratt, intervju med Helena Willén, psykolog vid Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap).
- Elvin-Nowak, Ylva, 1999: *Accompanied by guilt. Modern Motherhood the Swedish Way*. Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Elvin-Nowak, Ylva, 2001: *I sällskap med skulden. Om den moderna mammans vardag*. Bonniers.
- Eriksson, Maria, 2003: *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Förlags AB Gondolin.
- Folkhälsoinstitutet, 1994: *Ensamma mammor. En rapport om ensamstående mödrars hälsa och livsvillkor*.
- Gardberg Morner, Claudia, 2003: *Självständigt beroende: ensamma mammors försörjningsstrategier*. Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.
- Gähler, Michael, 1998: *Life after Divorce. Economic, social and psychological well-being among Swedish adults and children following family dissolution*. Swedish institute for social research.
- Gähler, Michael, 2002: "Ensamstående mödrar en särskilt utsatt grupp" i *Fattigdom i välfärdsstaten*. Socialtjänstforum – ett möte mellan forskning och socialtjänst. En konferens i Göteborg 16-17 april 2002. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.
- Hays, Sharon, 1996: *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale Univeristy Press.
- Jonsson, Jan O m. fl., 2001: *Barns och ungdomars välfärd, SOU 2001:55*.
- Kling, Roger, 2002: *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960-1995*. Boréa Bokförlag.
- Lundgren, Eva m. fl., 2001: *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*. Brottsoffermyndigheten och Uppsala universitet.
- Nordborg, Gudrun, 1997: "Om juridikens kön" i *Makt & Kön. Tretton bidrag till feministisk kunskap*. Brutus Östlings förlag Symposium.
- Marnell, Anna & Katarina Hansson, 2004: "Räcker pengarna" i *Välfärd* no.2, 2004
- Salonen, Tapio, 2006: *Skilda uppväxtvillkor. En studie av ekonomisk utsatthet bland barn till ensamstående ur ett storstadsperspektiv*. Rädda Barnen.
- SCB, 2005: Barnens familjer (rapport) www.scb.se
- SCB, 2004: Föräldrar och deras barn (rapport) www.scb.se
- SCB, HEK. Hushållens ekonomi. www.scb.se
- SCB, Statistiska meddelanden Boende och boendeutgifter 2004
- SCB, ULF Undersökningen om levnadsvanor. www.scb.se
- SOU 1998:6 *Ty makten är din...*(huvudbetänkande från kvinnomaktutredningen).
- Yazdanpanah, Soheyla, 2006: "Få livet att gå ihop" i *Ordfront magasin* no1/2006. www.forsakringskassan.se